

ЕВОЛЮЦИЯ НА ВСИЧКО

THE EVOLUTION OF EVERYTHING: How New Ideas Emerge
Copyright © Matt Ridley 2015

© Елена Павлова, *превод от английски*

© Фиделия Косева, *дизайн на корица*

София 2018

Сиела Норма АД

ISBN: 978-954-28-2459-6

МАТ РИДЛИ

**ЕВОЛЮЦИЯ
НА
ВСИЧКО**

Превод от английски

Елена Павлова

СЪДЪРЖАНИЕ

ПРОЛОГ. Общата теория на еволюцията	7
Еволюцията на Вселената	15
Еволюцията на морала	31
Еволюцията на живота	49
Еволюцията на гените	74
Еволюцията на цивилизацията.....	93
Еволюцията на икономиката	116
Еволюцията на технологията	141
Еволюцията на ума	166
Еволюцията на личността	182
Еволюцията на образованието.....	203
Еволюцията на популацията	225
Еволюцията на водачеството	249
Еволюцията на правителството	271
Еволюцията на религията.....	296
Еволюцията на парите	320
Еволюцията на интернет	345
ЕПИЛОГ. Еволюцията на бъдещето.....	365
Библиографски източници	369

ПРОЛОГ

Общата теория на еволюцията

Терминът *еволюция* поначало означава „развитие“. Еволюцията е разказ – история, която ни показва как се променят нещата. Това е термин, натоварен и с много други значения за конкретни видове промяна. Намеква за появата на нещо от нещо друго. Като дума е стигнала дотам, че да носи товара на нарастващи и постоянни промени – противоположното на внезапна революция. Тя е едновременно спонтанна и неумолима. Предполага кумулативна промяна, тръгнала от простото начало. Води до последствия от промяната, които идват отвътре, а не са привнесени отвън. Обикновено ѝ се *придава* и смисъл на промяна, която няма цел, а приема с отворени обятия всеки възможен свой финал. И разбира се, думата е придобила особено специфичния смисъл на генетичен възход чрез модификации в течение на поколения биологични същества посредством механизма на естествения отбор.

Тази книга твърди, че еволюцията се случва навсякъде около нас. Тя е най-добрият начин да се проумее как се променя човешкият свят – досущ като природата около нас. Измененията в човешките институции, артефакти и навици са постепенни, неотклоними и неизбежни. Следват наратива – преминават от един етап на друг; не толкова прескачат, колкото пълзят; имат си собствена спонтанна инерция и не са предизвикани отвън;

нямат цел и не предвиждат крайна точка; и като цяло се случват по метода на пробите и грешките – версия на естествения отбор. Да вземем за пример електрическото осветление. Когато през 1712 г. отдавна потъналият днес в забрава инженер на име Томас Ньюкомен се натъква на първия практически метод за впрягане на парата в действие, той си няма и представа, че основният принцип, стоящ зад изобретението му – разширяването на водата, когато кипи и се превръща в пара, – в крайна сметка ще доведе, посредством безброй дребни стъпчици, до машини, които генерират електричество за осигуряване на изкуствено осветление; до начин топлината да се превърне в светлина. Промяната от нагряване към светене и след това до луминесцентно осветление все още е в ход. Поредицата събития е била и продължава да е еволюционна.

Моята теза е, че – във всеки един смисъл от изброените тук – еволюцията е много по-често срещана в ежедневието ни и оказва много по-голямо влияние, отколкото повечето хора си представят. Тя не се ограничава до генетичните системи, а обяснява начина, по който се променя практически всичко в човешките култури: както моралът, така и технологиите; както парите, така и религията. Тези потоци на човешката култура протичат с изменения, които са плавни, постъпателни, нарастващи по сила, ненаправлявани и са повлияни от естествения отбор сред съперничаещи си идеи. Хората много по-често са жертви, отколкото виновници за непреднамерената промяна. И макар да няма предварително поставена цел, културната еволюция все пак поражда функционални и хитроумни решения на задачите пред себе си – онова, което биолозите наричат „адаптация“. В случая с формата и поведението на животни и растения намираме тази очевидна целенасоченост трудна за обяснение, без да прибягваме до преднамерено планиране. Как е възможно окото да не е създадено за виждане? По същия начин открием ли, че човешката цивилизация е добре адаптирана да разрешава проблемите ни, приемаме веднага, че причината е в създаването ѝ от някой умен човек с тази крайна цел наум. Ето защо

сме склонни да приписваме твърде големи идеи на съответния умник, минал наблизно в подходящия момент.

Излиза, че методът на преподаване на история води до погрешни изводи, понеже набляга прекомерно много на предвиждането, насоките и планирането и твърде малко – на еволюцията. С други думи, показва ни се, че генералите печелят битките, политиците управляват страните, учените откриват истините, творците създават жанровете, изобретателите постигат пробивите, учителите оформят мисленето, философите го променят, свещениците учат на етика, бизнесмените ръководят бизнеса си, заговорниците създават кризи, боговете творят морала. Това касае не само индивидите, а и институциите – „Голдман Сакс“, комунистическата партия, католическата църква, Ал Кайда – излиза, че те и подобните им оформят света.

Така съм бил обучаван и аз. Но в последно време смятам подобни идеи за по-скоро грешни, отколкото правилни. Индивидите също оказват влияние, разбира се, както и политическите партии или големите компании. Лидерството все още има значение. Но ако съществува един доминиращ мит за света около нас, една голяма грешка, която всички допускаме, едно сляпо петно, то е това: всички до един приемаме, че светът е проектиран в много по-голяма степен, отколкото в действителност. В резултат на това постоянно бъркаме причината със следствието; обвиняваме ветрохода за вятъра или приписваме на случайния наблюдател причиняването на събитието. Спечелена е битка, значи несъмнено я е спечелил генералът (не епидемията от малария, обезсилила вражеската армия); детето учи, значи несъмнено го е обучил учителят (не книгите, интересът и любопитството, които той е подпомогнал да се пробудят у него); спасен е даден вид, значи несъмнено го е спасил някой природозащитник (не изобретяването на растителен тор, който намалява площта, нужна за изхранване на дадена популация); направено е изобретение, значи го е постигнал някой изобретател (а не неумолимото, неизбежно съзряване на следващата стъпка в технологиите); случва се криза, така че съзираме в

нея заговор (а не случайно съвпадение). Описваме света така, сякаш хората и институциите винаги са начело, а твърде често случаят не е такъв. Както Насим Талеб отбелязва в книгата си „Антикрехкост“¹, в сложния свят самата идея за „първопричина“ попада под подозрение: „друга причина да се игнорират вестниците с постоянния им поток от първопричини за събитията“.

Талеб е брутално пренебрежителен към онова, което подигравателно нарича „съветско-харвардска илюзия“ – описва я като изнасяне на лекции по летене на птици и приемане, че лекцията е предизвикала появата на умението им да летят. Адам Смит е също толкова груб към наречения от него човек-система, който си представя, че „може да подреди различните членове на същинското общество със същата лекота, с която и отделните фигури на шахматната дъска“, без да помисли, че на голямата дъска на човешкото общество фигурите осъществяват самостоятелно движение.

Ще прибягна до словосъчетание, сътворено от Ейбрахам Линкълн, и ще кажа, че се надявам постепенно да ви „освободя от робство“ в течение на тази книга – ще ви освободя от вманиачаването по човешката преднамереност, инженерното дело и проектирането. Искях да допринеса за всеки един аспект на човешкия свят малко от същото, което Чарлз Дарвин е сторил за биологията, и да ви помогна да прогледнете отвъд илюзията на предназначения план; да видите възникващите самостоятелно, непланирани, неотвратими и прелестни процеси на промяната, които са залегнали в дълбочина.

Често ми е правило впечатление, че човешките същества са изненадващо несръчни в обясняването на своя свят. Ако тук пристигне антрополог от Алфа Кентавър и зададе по-проницателни въпроси, няма да получи смислени отговори. Защо процентът на убийствата спада навсякъде по света?

¹ *Antifragile: Things That Gain From Disorder*. Бълг. издание: Талеб, Насим. Антикрехкост: как да извлечем ползи от хаоса. Инфодар, 2012, прев. Драгомира Паунова, Стефан Георгиев. – Бел. прев.

Криминалистите нямат отговор за това. Защо днес глобалният среден приход е над десет пъти размера си през деветнадесети век? Икономистите историци спорят по този въпрос. Защо африкански племена са започнали да изобретяват кумулативната технология и цивилизацията преди около 200 000 години? Антрополозите нямат представа. Как работи световната икономика? Икономистите се правят, че могат да обяснят, но всъщност не са способни да го сторят в подробности.

Тези явления принадлежат към все същата странна категория, дефинирана за първи път през 1767 г. от капелана от шотландската армия Адам Фергюсън: те са резултат от човешки действия, но не са измислени от хора. Еволюционни явления са, в оригиналния смисъл на думата, понеже сами се развиват. И еволюционни явления като тези се срещат навсякъде и във всички области. Ние обаче не успяваме да разпознаем своевременно тази категория. Езикът и мисленето ни разделят света на две категории – планираните и създадени от хора неща и естествените явления, които нямат подредба или функции. Икономистът Ръс Робъртс преди време посочи, че не разполагаме с термин за събития от подобен калибър. Чадърът, който ни пази в пороен дъжд, е дело на човешка ръка и преднамерено планиране, но същото не важи за самия порой, който те наморкря до кости, ако си забравиш чадъра. Какво да кажем обаче за системата, която дава възможност на магазина отсреща да ти продаде чадър или да обясни термина „чадър“, или пък неписаното правило, което изисква да си накланяш чадъра на една страна, за да пропуснеш събрат пешеходец? Изброеното тук – пазарите, езикът, обичаите – е все ръкотворно. Но нито едно от трите не е замислено от човешките същества. Всички те са възникнали непланирано.

Ние прехвърляме чадърното мислене обратно в разбирането ни за природата. Виждаме в нея целево планиране, а не възходяща еволюция. Търсим йерархия в генома, „его“ в мозъка и свободна воля в мисленето. Вкопчваме се във всички оправдания само и само да припишем екстремно климатично

събитие на човешки носител – независимо дали става дума за вещерство, или причинено от човека глобално затопляне.

Само че – колкото и да не ни се иска да го признаем – светът е до потресаваща степен самоорганизиращо се и самопроменящо се място. Появяват се зачатъци и се развиват в конкретни посоки. И без нарочен замисъл гъшите ята образуват буквата V в небето, термитите строят катедрали без архитекти, пчелите без инструкции създават шестоъгълни пчелни пити, мозъците се образуват без майстори мозъкари, обучението може да се случва и без преподаване, политическите събития са породени от историята, а не обратното. Геномът няма команден ген, мозъкът – команден център, езикът – главнокомандващ, икономиката – изпълнителен директор, обществото няма кукловод, общоприетите закони – пълна справедливост, климатът – контролен циферблат, историята – нафукан генерал.

В обществото хората са жертви и само понякога – непосредствени извършители на промяната, но в по-честия случай причините за нея трябва да се търсят другаде – те са самовъзникващи, сборни, неумолими сили. Най-силната от тях е биологичната еволюция, осъществявана от самия естествен отбор, но има и други, по-прости форми на еволюционна, непланирана промяна. Всъщност нека взема назаем определението на теоретика на иновацията Ричард Веб – дарвинизмът е „специална теория на еволюцията“, има обаче и обща теория на еволюцията и приложенията ѝ излизат далеч извън сферата на биологията. Приложима е при обществените науки, финансите, технологиите, езика, законите, културата, музиката, насилието, историята, образованието, политиката, Господ, морала. Общата теория обяснява, че всяко едно положение не остава константно – то се променя постепенно, но неотклонимо; показва зависимост от предшестващото развитие, показва развитие чрез модификации; чрез проби и грешки; показва селективно постоянство. И въпреки всичко човешките същества си приписват този процес на ендогенна промяна, сякаш е управляван свише.

Истината продължава да убягва на повечето интелектуалци и отляво, а както се оказва – и отдясно, и така те си остават „креационисти“. Вманиачаването, с което онези отдясно се съпротивляват на прозрението на Чарлз Дарвин – че сложността на природата не подсказва наличието на дизайнер, – съвпада с вманиачаването, с което онези отляво се съпротивляват на прозрението на Адам Смит – че сложността на обществото не подсказва наличието на върховен негов чертожник. В следващите страници ще разчлени този креационизъм във всичките му форми.